

שברא והמציא מציאות כחות ועולמות ובריות – עם כל זה הוא בבחינת הוי' ואחד מצדו ית' שאין הברואים כולם חוצצים ח"ו כלל נגד אחדותו הפשוט ית' הממלא כל, ונקרא גם עתה הוי' ואחד'.

'... זה הענין הנורא, אין הדבר אמור אלא לחכם ומבין מדעתו פנימיות הענין בשעורא דלבא לבד ב'רצוא ושוב', להלהיב בזה טוהר לבו לעבודת התפילה, אבל רב ההתבוננות בזה הוא סכנה עצומה ועל זה נאמר בספר יצירה 'ואם רץ לבך – שוב למקום' שהמשילו דבריהם כגחלי אש, שיהא זהיר מאד בגחלתן שלא להכנס ולהתבונן ולחקור יותר מדאי בדברים שאין הרשות להתבונן הרבה ויכזה ח"ו' (מתוך נפש החיים שער ג, פרקים: ח יא ג.

וע' בארוכה בשער היחוד והאמונה לבעל התניא. וראה במש"כ הגר"ש פישר שליט"א ('ישורון' ח"ב עמ' תסב) שאין מחלוקת מהותית בעצם הדברים, אלא בלשונות 'סובב' ו'ממלא'. וכן נחלקו בהנהגת האדם בענין זה, האם מותר ומצוה לתקוע דעתו בבחינת יחודא עילאה).

בענין הזימון אמרו מברכותיו של אדם ניכר אם תלמיד חכם הוא אם לאו. כיצד? רבי אומר: ובטובו חיינו – הרי זה תלמיד חכם. ומטובו – הרי זה בור'. והנה באמת אנו חיים 'מטובו' אבל מי שאומר כך אינו מכיר כלל את בוראו – באמת טובו ית' מקיף אותנו מכל צד, 'סובב הכל ומלא את כל, ובהיות הכל אתה בכל' (שיר היחוד ליום שלישי), ואנחנו חיים ממש בתוך טובו! אולם הכרה זאת ישנה רק לתלמיד חכם. מעין כוונה זאת ידע התלמיד חכם לכוון גם באמרו ה' אחד (מתוך עלי שור ח"ב עמ' שסא).

*

'ומברכותיו של אדם ניכר אם תלמיד חכם הוא אם לאו' –

'... ואם אמר יאמר אלו הדיבורים אפילו לפחותי הערך שאינם חכמים, תועלתו גדולה מאד, וכאשר חכמים הגידו מברכותיו של אדם ניכר אם ת"ח הוא, להיות אמרם בדחילו ורחימו ומשים כל כחותיו ומאמצי כחו ומגמתו בהאותיות היוצאים מפיו – נכנסים בלב השומעים בחזקה, ובווער בקרבם כאש בוערת אל התורה והעבודה, ונמצא אין לך קישוט גדול מזה בהיות החכם יושב דורש אפילו לפחותי הערך, מעורר לבם בקרבם לתורה ועבודה כפי ערכם ותבונתם...'.
(אור המאיר דברים)

דף נא

'במידי דלא ממאיס נמי לסלקינהו לצד אחד וליברך? תרגמא רב יצחק קסקסאה קמיה דרבי יוסי בר אבין משמיה דרבי יוחנן: משום שנאמר ימלא פי תהלתך'. '... מילוי הפה נקרא כשאין לו שום כונה אחרת, ושוקע בזה, כענין ימלא פי תהלתך שלמדו רז"ל לענין ברכה כשיש בפיו דבר מאכל, דהיינו שיש איזה דבר החוצץ מהנאה גופנית...'. (מתוך צדקת הצדיק רס. וע' גם בשיחת מלאכי השרת עמ' 12).

– מכאן שמהברך צריך לברך במלא הפה, ולא יגמגם בחצי פה (עפ"י ספר האשכול ח"א יח. וע' לעיל מז: 'ולא יזרוק ברכה מפיו').

'מי שאכל ושתה ולא ברך, מהו שיחזור ויברך? אמר להו: מי שאכל שום וריחו נודף יחזור ויאכל שום אחר כדי שיהא ריחו נודף?!' אמר רבינא: הלכך אפילו גמר סעודתו יחזור ויברך... ולא היא...'. יש מי שפירש שהחידוש במה שאמרו שכל עוד לא גמר אכילתו חוזר ומברך, לומר שמתקן בכך את אכילתו הראשונה, שכל זמן שהוא עוסק באכילה נחשב זה 'עובר לעשייתו'. [ויש מקום לומר שכל עוד לא שבע, יש לחייבו לאכול עוד כדי לברך על המזון שאכל].
וזהו שסיים רבינא 'הלכך אפילו גמר סעודתו יחזור ויברך' – כיון שאמרת שבברכה עתה הוא מתקן אכילתו (עפ"י מעדני יו"ט).

'טבל ועלה אומר בעלייתו ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על הטבילה ולא היא, התם מעיקרא גברא לא חזי...'. נחלקו הראשונים ז"ל האם מדובר רק בטבילת גר שאינו יכול לומר 'קדשנו במצוותיו וצונו' קודם הטבילה שהוא נכרי, או אף בשאר טבילות תקנו כן, אם משום שלא חילקו חכמים בטבילות, או משום שבעל קרי אסור בדברי תורה, ורוב טבילות של בעלי קריין הן, או מחשש שמא ימנע ולא יטבול מפני פחד המים וכד' (ע' בראשונים כאן ובפסחים ז ובחולין קלו; יו"ד ר).

'שלשה דברים סח לי סוריאלי שר הפנים'. מובא שהאריז"ל הזהיר את תלמידיו שלא לבטא שום מלאך [מלבד שמות מלאכים שנקראו בהם בני אדם, כמו מיכאל גבריאל וכו'] בשמו המלא, אף לא בתוך הלימוד, רק יכנה בקיצור, כמו מטטרו"ן – מט"ט, סנדלפו"ן – סנד"ל (קב הישר נו).
ובשו"ת תורה לשמה (המיוחס לרבי יוסף חיים ז"ל. תכו) כתב שהוא נוהר בדרשותיו כשמזכירם לומר כך: מטטרו"ן – מ"ם טי"ת. סמא"ל – סמ"ך מ"ם וכו'.

[...] גם צריך להזהר מאד שלא להזכיר בפיו שם סמא"ל, וזה סוד מה שאמר הכתוב ושם אלהים אחרים לא תזכירו וכו' ובפרט בלילה שאז היא שליטתו וממשלתו, ולא עוד אלא שגם הוא אסור להזכיר מעין דברים אלו כגון בני אדם הרגילים לומר בלע"ז איל דייאבל"ו וכיוצא בדברים אלו – אין להזכירם כלל, לפי שגם השדים הם בחלקן ומגביר כחו כשמזכיר אותם. ופעם אחד הייתי עם בני אדם בלילה והזכרתי באמצע הדבור שהייתי עמהם את שם סמא"ל ואחר כך בבקך הלכתי לבית מורי ז"ל ונסתכל בי ואמר לי הרי בלילה הזאת עברת על לאו ושם אלהים אחרים לא תזכירו, לכן הזהר כל ימך שלא תזכירו לא את שמו ולא את כיו"ב, ובפרט בלילה, כי אז ניתן לו כח להתגבר עליך ועל אחרים בסיבתך אם תזכיר שמו, לכן ראוי להזכירו בשם אחד טוב כמו סמ"ך מ"ם וכיוצא מאלו השמות שיש בהם מקצת קדושה... (סדור חמדת ישראל למהר"ש ויטאל. מועתק בשבת הלוי ח"ה קונטרס המצוות לד').

והגרש"ז אויערבך זצ"ל בתשובה (כת"י, מובא בהליכות שלמה ח"א כב, י) כתב שאינו יודע שום איסור בהזכרת שם מלאך, מלבד מט"ט שיש נוהגים להחמיר.

'אל תטול חלוקך בשחרית מיד השמש ותלבש' – גם אם השמש נטל ידיו (פרי מגדים. הובא במשנ"ב ד סק"ב. וכתב הטעם – משום סכנת מויקין). ויש אומרים: דוקא אם השמש לא נטל ידיו (ע' מג"א ד. וכן מסיק בשו"ת יביע אומר ח"ה ב, עפ"י הוהר).

טעם על דרך הפשט – שלא לעשות מעשה שררות בפעולה הראשונה של היום, כדי לדעת שאין מדת האדנות רצויה (עפ"י מצות ראה או"ח ד, א).

ואל תטול ידיך ממי שלא נטל ידיו. בנטילת ידים שחרית מדובר (וכן נפסק בשלחן ערוך ד, יא), אבל נטילה לאכילה רשאי ליטול ממי שלא נטל ידיו (אחרונים. מובא במשנ"ב ד סקכ"ד).

ודוקא נטילה ממש, אבל להביא לו מים – מותר על ידי מי שלא נטל ידיו (אחרונים שם).
 האחרונים כתבו עפ"י האריז"ל שיש ליטול נטילת ידים שחרית שלש פעמים לסירוגין, יד ימין ואח"כ שמאל ושוב ימין וכו'.
 ובספר רבבות אפרים (ח"ד ד) הביא משם מהר"י צערי שאם אחר נוטל לו, די בשפיכת שלש פעמים על שתי ידיו ביחד.
 והקשה על דבריו מה טעם לא יטול לסירוגין לדעת האר"י. ונראה שהבין טעם נטילת סירוגין משום שעדיף ליטול מיד נטולה,
 וכעין שאמרו כאן שאין ליטול ממי שלא נטל ידיו, לכך לאחר כל נטילה עדיף שיטול בה ליד השניה. ולפי זה מובן שאם אחר
 נוטל לו – אין צריך לכל זה.

'עשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה... חי'. לפי פירוש אחד בתוס' (לעיל נ: ד"ה מודים; שבת עו: ד"ה כדי
 – בשם בני נרבנא) היינו שיהא הכלי עצמו 'חי' כלומר שלם. וכן נפסק בשלחן ערוך (קפג,ג). ואפילו נשבר
 רק בסיסו למטה וגוף הכוס שלם – כתב המגן-אברהם שפסול, אם לא כשאין אחר.
 לאור זאת כתב בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ג לט) שנראה שכוס מנייר חד-פעמית אין לה חשיבות כלל
 וגרועה היא מכוס שנשברה קצת, הלכך אינה ראויה לקידוש ולברכת המזון. אך אם אין כוס אחרת אולי
 יש להקל (וכן מובא בשם הגר"ד סולובייציק והגה"ק מסאטמר).
 ואולם בשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל מובא (בקובץ 'מוריה' טבת תשנ"ו עמ' עח) שהשיב לשאלו שמותר בהחלט
 לקדש בכוס חד פעמית. (וכן מובא להקל בשם הגר"י קמינצקי. וכן כתבו בשו"ת ציץ אליעזר, או נדברו ובאר משה.
 מובא ב'דברי חכמים' 233).
 ובשו"ת אור לציון (להגר"ב צ אבא שאול זצ"ל. ח"ב מו, כב; מז, יב) כתב שראוי להחמיר לכתחילה בדבר.

'אמר רב ששת: ובברכת הארץ' – לפי שברכה זו היא ברכת השובע, לכך צריך שבברכה זו לא יהא
 היין מדולל ביותר [אלא מוזג מעט – כפרוש רבנו תם], ורק לאחר ברכת הארץ מוזגו כראוי להכשירו
 לשתיה (עפ"י ריטב"א).

יש שכתבו כדי להודיע שבח הארץ שיינה חזק וראוי למוזגה (עפ"י תר"י).
 ואולי זו גם כוונת הריטב"א, אלא שהבית-יוסף (קפג) כתב למוזג בתחילת ברכת הארץ, ואין זה תואם לכאורה עם דברי
 הריטב"א. ועל פי הקבלה יש למוזג בעת אמירת 'את' שבפסוק 'אכלת ושבעת' – וכן מובא בכף-החיים ובאר-לציון לנהוג
 למעשה.
 ובאר לציון שם כתב שהדרך הטובה ביותר למי שיש לו יין חזק, למלא את הכוס בתחילת הברכה וכשמגיע לברכת הארץ
 ישפוך מעט מן היין לכוס אחרת, וימוזג במים.

*

'שלושה דברים סח לי...'

'... ושמעתי ממאן דהו, דרב שלא שח שיחה בטילה, זכה דמשיחותיו במילי דעלמא נקבעו דברי
 תורה, כמו...'

ובאמת גם מהרבה תנאים ואמוראים יש כהאי גוונא הרבה בתלמוד, ובכמה דוכתי יש שלא
 נכתב גוף השיחה רק הדברי-תורה היוצא, כמו בשבת (עה): שלושה דברים סח לי רב אשי כו'
 ובסוטה (כה). שלושה דברים סח לי זעירא וכו' וכן בכמה דוכתי, לשון 'סח' משמע דרך שיחה
 בעלמא היה כמו שנתבאר לעיל מסוכה (כא): דרייק כן מלשון זה, והיינו שזה סיפר לו איזה סיפור
 ושיחה שמתוכה נלמד דין ההוא, וכההוא ד'משיחתו של רבן גמליאל' אלא דשם נזכר השיחה

ובאן לא זכרו השיחה עצמה רק הנלמד ממנה, והכל בכתב מיד ד' עליהם השכל, וכמו בנביאים נבואה שלא הוצרכה לדורות לא נכתבה כמו שאמרו במגילה (יד.) כן בחכמי תורה שבעל פה, ובודאי כל אחד מתנאים ואמוראים חידש הרבה דברי תורה בכל ימי חייו ונמצא מהם רק מימרות מועטים, והם אותם שידעו שצריכים להיכתב זכרון בספר לעולמי עד. וכן בעניני השיחות שקבעו הכל מה שיש בו צורך לעלמי עד, וכל דבריהם במדה ובמשקל. וע' ברכות (גא.) שלשה דברים סח לי טוריאלי שר הפנים ושלשה דברים סח לי מלאך המות – נראה לי דהוא גם כן תמצית מאיזה סיפור ושיחה שסיפרו לו (מתוך דברי סופרים לר"צ הכהן, לו).

פרק שמיני

(ע"ב) זכבר קדש היום ועדיין יין לא בא. וגם אם מקדש מבעוד יום (כדלעיל כו.), אף על פי כן כיון שהתחיל בקידוש [או נטל הכוס על מנת לקדש. ריטב"א] כבר נאסר במלאכה, והרי קדש היום אצלו קודם הקדוש על היין (עפ"י רשב"א וריטב"א. עע"ש).

ובשו"ת שבת הלוי (ח"ז לר. ועע"ש ח"ו פה) כתב תירוץ אחר: באופן שמקדש מבעוד יום אמנם אין קיים הטעם שכבר קדש היום אבל יש טעם אחר – שעדיף להקדים את היום ככל האפשר (כדלהלן נב.). ורק כאשר מקדש משחשכה, שבוה אין שייך טעם 'עיולי יומא עדיף לאקדומי' שהרי כבר נכנס היום, או הוצרכו לטעם 'כבר קדש היום ועדיין יין לא בא'. וע"ע בשו"ת משיב דבר (ח"ה יז) שטעם זה של הכנסת היום מוקדם, כלול הוא בדברי בית שמואי. וע"ע חדושי רא"מ הורביץ; ספר פרקי מועדות עמ' 582.

– מכאן יש ללמוד לכל מקום, שאם יש על האדם שני חיובים ואחד מהם חל מוקדם – יש להקדימו. ונפקא מינה שאם נדחתה מילת בנו עד שלשים יום – ימול הבן קודם שפודהו כיון שחיוב המילה חל מוקדם (משיעורי הגריד"ס סוכה נו).

'ברכת היין תדירה וברכת היום אינה תדירה, תדיר ושאינו תדיר – תדיר קודם.' משמע כאן שתדיר קודם גם באופן שהוא בא לאחר שבא הדבר שאינו תדיר, שהרי היום קדם ליין ואעפ"כ אומרים בית הלל שיש להקדים לברך על היין. ומשמע בגמרא שענין 'תדיר קודם' הוא טעם העומד לעצמו, ללא הטעם שהיין קודם לקדושה שתאמר. וכן מצינו (לעיל כו.) שמנחה קודמת למוסף משום שהיא תדירה, הגם שחלות חיוב מוסף קדם לחיוב מנחה. והנה כתב הפרי-מגדים (או"ח רכה, ג) שיש להקדים ולברך ברכת 'שהחינו' על פרי חדש קודם ברכת העץ (וכן היא דעת הגר"א. וכן פסק בקיצור שלחן ערוך נט, יד. וכן הכריע המשנ"ב שם סק"א ובשעה"צ שם שנכון לעשות לכתחילה, ודלא כדעת 'הלכות קטנות' [המובאת בבאר היטב שם] שכתב להקדים ברכת הפרי לברכת 'שהחינו'. וצ"ע שלענין טלית חדשה כתב המשנ"ב (כב סק"ג) לברך תחילה 'להתעטף' [וכבר העיר על כך הגרשו"א ונקט למעשה גם בטלית לברך תחילה 'שהחינו'. ע' הליכות שלמה ח"א ג, ג]. ועוד קשה שהביא כן מהפמ"ג, ואילו בפמ"ג נראה שנקט לברך 'שהחינו' תחילה). וטעם הדבר – נימק הפמ"ג – לפי שברכת 'שהחינו' בעיקרה חלה בשעת ראיית הפרי, והרי שקדם חיובה לברכת האכילה. ובשו"ת משיב טעם (לרבי יחזקאל בנט. לא, א) כתב להקשות, הלא ראינו שתדיר קודם גם אם נתחייב תחילה בדבר שאינו תדיר, כגון במנחה ומוסף לפניו – מקדים להתפלל מנחה על אף שנתחייב תחילה במוסף, וגם כאן נאמר כן, שיברך תחילה את הברכה התדירה, היא ברכת 'העץ'?

ונראה לחלק, כי ברכת שהחינו מעיקרה נתקנה על שמחת הלב שבראיית הפרי ולא על האכילה והרי גם עתה חיובה על שלב מוקדם, על הראיה ולא על האכילה, לא כן במנחה ומוסף הלא עתה חיובם שוה.

ואולם בענייני לכאורה אין תירוץ זה עולה יפה, שהרי ברכת היום בעצם אינה שייכת לשתיה והיא קדמה ובאה, בדומה ל'שהחיינו' שקדמה לאכילה.

אך נראה שכלפי זה ודאי מועילה הסברה הראשונה שברכת היום נתקנה להאמר על היין, כלומר עם שתייתו ולא קודם לכן, והרי זה כאילו חלים שניהם כאחת וחזר הדין הכללי שהתדיר קודם [בניחוד לסברת האומרים שברכת 'הגפן' בקידוש אינה ברכת הנהגין גרידא אלא חלק מטופס הקידוש, לפי זה ודאי לא קדם חיוב ברכת קידוש היום לברכת 'הגפן']. לא כן בפרי חדש, ברכת שהחיינו באה בעצם על שמחת לבו בראיתו, והיא קדמה לאכילה.

בבאר סברות המחלוקת בין בית שמאי ובית הלל, [והתאמתן לשיטותיהן הכלליות] – ראה בהרחבה בספר 'פרקי מועדות' לר"מ ברויאר שליט"א, ח"ב עמ' 582 ואילך.

'בית שמאי אומרים מברך על היין ואחר כך מברך על המזון'. כלומר הרשות נתונה בידו לעשות כן. ויש מפרשים שעדיף דוקא כך כדי לברך אחר שאכל ושתה, שנאמר **ואכלת ושבעת** – זו שתיה, שאו היא שביעה גמורה (עפ"י רשב"א בתשובה שמב; ריטב"א. וכפירוש הראשון כתב התו"ט. וע"ע רעק"א). ובית הלל אומרים: **מברך על המזון ואחר כך מברך על היין** – שהם אינם דורשים להצריך לשתות קודם ברכת המזון, וממילא יש לברך תחילה ברכת המזון כדי שתהא הברכה נאמרת על הכוס. וגם אם נוקטים להלכה שהברכה אינה טעונה כוס, כאן שהכוס מזומנת לפניו לשתות, ודאי יש לו לברך עליה ברכת המזון ולא לשתותה קודם לכן (ריטב"א ועוד).

דף נב

'דטעים ליה בדידה... הנפיש ליה טפי משיעוריה...' – ואף על פי כן חולקים בית הלל ואומרים מברך על המזון תחלה – כי סוברים שגם כששופך מן הכוס וטועם בידו הריזו פגימה לכוס שהרי זה שיריים (עפ"י ראב"ד ועוד. ולפי זה משמע שגם כששופך לכוס אחרת – פגם, ואילו השו"ע פסק שאין זה פגם). ועוד, משום שצריך כוס מלא ככל שאפשר, לכך אין לעשות כן (ריטב"א).

'טעמו פגמו'. מבואר בפוסקים (סו"י רעא – לענין קידוש) שלא רק לגבי אמירת הברכה צריך שהכוס לא יהא פגום אלא גם הטעימה צריכה להיות מכוס שאינו פגום. ואף טעימת שאר המסובים שאינה מעכבת, מ"מ מצוה מן המובחר שתהא מכוס שאינו פגום.

ובשער הציון כתב שכששותים מכוס המקדש אין לחוש שבשתייתו פגם את הכוס כי הכל המשך אחד. ויש להסתפק האם הדין כן גם כשמוזג מכוסו לכוס אחרת וממנה שותים כמה בני אדם, וכן כשמוזג לכמה כוסות ריקות, שמא גם זה נידון כהמשך שתיה מכוס אחת ואפילו לאחר שטעם אין זו פגימה. ואם נאמר כן צריך לומר שמה שכתב הרא"ש בפסחים (קה) לשפוך לכוסותיהם קודם שיטעם, היינו כשיש בכוסותיהם יין פגום ולא כששותים מהיין שהיה בכוס של ברכה לבדו. ובספר שמירת שבת כהלכתה (מח, יא) נקט שבאופן זה שמוזג לכוסות אחרים חשיב פגום, וצ"ע.

וממה שכתב בשו"ע הגר"ז (קצ, ה) שגם כשכוסותיהם ריקנים ימוזג להם לפני ששותה – אין ראייה, כי הוא ז"ל סובר שם שאפילו שותים מכוסו ממש הוי פגום לאחר ששתה, אבל לפי מה שכתב במשנ"ב שנחשבת כשתיה אחת יתכן דה"ה כשנותן לכוס ריקה אחרת.

[באותו ענין צ"ע בשש"כ שם שטוב אם כולם יטעמו מכוס הקידוש עצמה, צ"ע מאין מקורו, מדוע לא ימוזג לכוסות משלהם אף לכתחילה, והיכן שמענו להקפיד שישתו משאריות כוס מלאה.

- א. רש"י פירש שאין בהמשכת יין בזיון והפסד מפני שמקבלים אותו בכלי. ואולם דעת הראב"ד הרשב"א והריטב"א שמוותר אפילו על גבי קרקע הואיל והיא עיקר שמחת חתן וכלה (וע"ע תשב"ץ סזו). משא"כ בשאר אכלין כגון זריקת קליות ואגוזים אין עיקר שמחה בכך ולא התירו אלא באופן שלא יימאסו.
- ב. פת אסור לזרוק אפילו אינה נמאסת (תוס', רא"ש, או"י, ריטב"א ורי"א ז). ויש מתירים כשאינה נמאסת (כ"כ הב"י קעא בדעת כמה ראשונים; רב האי גאון וכ"ג מרש"י).
- ארבעה דברים נאמרו בפת: אין מניחים בשר חי על הפת, אין מעבירים כוס מלא על הפת, אין זורקים את הפת ואין סומכים את הקערה בפת.
- התוס' התירו לסמוך הקערה כאשר אין הפת נמאסת, כגון קערה שאין בה משקים, כנ"ל. וע"ע תר"י.
- עוד בענין איבוד פירורי פת – ע' להלן נב. וע"ע לעיל ח: איסור לחתוך בשר על גב היד, שמא ילכלך את הבשר ויימאסו.

דפים נ – נא

צח. שכח והכניס אכלים או משקים לתוך פיו בלא ברכה – מה יעשה? אכל בלא ברכה, האם יברך עתה ברכת הנהנין?

אמר רב יהודה: שכח והכניס אכלין לתוך פיו בלא ברכה – מסלקם לצד אחד ומברך. והעמידו דבריו בדברים הנמאסים אם יפלטם, אבל דברים שאינם נמאסים – פולטם ומברך וחוזר ואוכלם, משום שנאמר ימלא פי תהלתך. ודברים הנמאסים שאי אפשר לו לסלקם לצדדים ולברך, כגון משקים – אמרו עפ"י הברייתא שבולעם ואינו מברך.

הראב"ד כתב שאם יש לו משקים נוספים – יפלוט המשקים שבפיו ויברך על השאר. והריטב"א סייע לדין זה מהירושלמי. וכתבו פוסקים שכן ראוי לנהוג (מובא במשנ"ב קעד סק"ב). מי שאכל בלא ברכה – רבינא אמר: יברך [ברכה שלפניה] לאחר אכילתו, ורצה להוכיח כדבריו מברכת הטבילה, ודחו את ראייתו. ואולם כל זמן שלא גמר אכילתו – ודאי צריך לברך.

א. נקטו הפוסקים להלכה שאין מברך לאחר גמר אכילתו שהואיל ונדחה ידחה. ואולם דעת הראב"ד שיש לברך אחר האכילה, כי אמנם הוכחת רבינא נדחתה אבל הדין לא נדחה. והרא"ש כתב שאם הכניס משקים לפיו ונזכר לפני שבלע – בולע ומברך אחר כך, שזה אינו נחשב 'דחוי' שהרי נזכר והיה ראוי לברך כשהן בפיו (וכן נקט הרמ"א קעב, ב לעיקר, אבל רוב הפוסקים הסכימו כדעה ראשונה. משנ"ב). ולכאורה לפי דבריו הוא הדין למי שבמזיד אכל ולא ברך, חוזר ומברך אחר אכילתו (עפ"י אבי עזרי ברכות יא, ה). וע"ע: אבן האזל ברכות א, יט; עמק ברכה 'ברכות הנהנין' (א).

וכתבו הפוסקים שאם אינו קץ במזונו ויכול לאכול עוד, טוב שיברך ויאכל עוד מעט (עפ"י מג"א א"ר והגר"י; משנ"ב קסו סקמ"ח – לצאת ידי דעת הראב"ד).

ב. יש מי שכתב לחדש שמי שאינו יודע לברך ואכל בלא ברכה, נחשב כמי שלא היה ראוי מתחילה לברכה ולכן יברך אחר אכילתו, כדין ברכה על הטבילה. ובספר מנחת שלמה (ה"ב ד, כד) דחה סברא זו.

דף נא

צט. אלו הנהגות בעניני בריאות ושמירה מובאים בסוגיא?

אספרגוס (= כוס שהיו שותים בבוקר לרפואה) של יין; יפה ללב ולטחול וטוב לעינים, וקשה לראש, למעינים ולתחתונות. ואם היה יין מיושן (- בן שלש שנים) - יפה לבני מעיים. והרגיל בו - יפה לכל גופו, והמשתכר ממנו - קשה לכל גופו. ושל שכר תכונותיו שונות; לראש ולמעיים ולתחתונות - יפה, ללב לעינים ולטחול - קשה.

שה דברים נאמרו באספרגוס: אין שותים אותו אלא כשהוא חי ומלא; מקבלו בימין ושותהו בשמאל; ואין משיחין אחריו; ואין מפסיקין בו אלא שותהו בבת אחת; ואין מחזירים אותו אלא למי שנתנו לו; ורק אחריו. והעמידו זאת בשל שכר [ואמר רב אשי: אפילו בפני המלך ירוק ולא יסתכן] אבל בשל יין - אם רק אחריו לוקה; ואין סומכים אותו אלא במינו - כלומר, אוכל מיד אחריו מאותו מין שהוא עשוי, כגון שכר תמרים - אוכל אחריו תמרים. ובשל יין אין סומכים אותו אלא בפת.

הנהגות שמירה נוספות, מסרו רבי ישמעאל בן אלישע מפי שר של מעלה, ורבי יהושע בן לוי מפי ממלאך המות:

אין ליטול את החלוק שחרית מיד השמש ללבשו.

הובא זאת במגן אברהם. ואפילו השמש נטל ידיו (פמ"ג, הובא במשנ"ב ד סק"ב). ויש אומרים

דוקא כשלא נטל ידיו (ע' מג"א; יביע אומר ח"ה ב, עפ"י הוהר);

אין ליטול ידים (שחרית) ממי שלא נטל ידיו (אבל יכול להביא לו מים ליטול. אחרונים);

אין לעמוד לפני הנשים בשעה שהן חוזרות מן המת, שמלאך המות מצוי שם ויש לו רשות לחבל. ואם פגע בהן - יקפוץ ממקומו ד' אמות, ואם יש שם נהר - יעברנו, ואם יש שם דרך אחרת - ילך בה, גדר - יעמוד מאחריה. ואם לאו - יחזיר פניו ויאמר ויאמר ה' אל השטן יגער ה' בך... עד שיעברו ממנו.

ק. א. אלו דברים נאמרו בכוס של ברכה?

ב. כיצד יש לברך ברכת המזון; בישיבה דוקא או אפשר גם בעמידה או בהליכה ובהסבה?

א. עשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה (וענינם משום הידור מצוה שנאמר 'ואנהו'. עפ"י חדושי אנשי שם, מהראב"ד):

(1) טעון הדחה [מבפנים]; (2) ושטיפה [מבחוץ];

(3) חי

יש מפרשים שיתן יין חי [או מזוג למחצה] בכוס, ורק בברכת הארץ ימזגנו כדרכו. וי"מ: חי - טרי, שמוזגו עתה מן החבית. וי"מ: כוס שלמה ללא פגימה;

(4) ומלא [ואמר רבי יוחנן: כל המברך על כוס מלא נותנים לו נחלה בלי מצרים; רבי יוסי בר"ח אומר: זוכה ונוחל שני עולמים - על שם...ומלא ברכת ה', ים ודרום ירשה];

(5) עיטור. רב יהודה מעטרו (=מקיפו) בתלמידים, רב חסדא מעטרו (את הכוס) בכוסות.

(6) עיטוף. רב פפא מתעטף בטליתו ויושב. רב אסי פרס סודר על ראשו (- כיסוי מיוחד לכבוד הברכה, מלבד כיסוי הראש הרגיל. מפרשים).

כתב המג"א בשם הב"ח: ירא שמים יניח הכובע על ראשו בעת הברכה. ויש נוהגים גם כן להתעטף בבגד עליון. וכן נהגו כהיום בישראל בעת ברכת המזון להניח הכובע על הראש אפילו כשהוא מברך ביחיד בלא כוס (משנ"ב קפג סק"א. וע' בשו"ת אור לציון ח"ב יג, ג; תולדות יעקב עמ' שב).

7) נוטלו בשתי ידיו (שאו ידכם קדש וברכו את ה'). 8) ונותנו לימין. ראשונים שאלו: שמאל מהו שתסייע לימין. ואמר רב אשי: הואיל ונסתפק לראשונים ולא פשוטו – יש להחמיר ואין לסייע בשמאל. יש מתירים לסייע בתמיכת השמאל מתחת יד ימין, כשאינו תופס בה את הכוס. ויש להחמיר בזה אם לא לצורך (ע' או"ח קפג, ד).

כתב השל"ה: על פי הקבלה נכון שיעמיד הכוס על כף ימינו והאצבעות זקופות סביב (מובא במשנ"ב שם). לא יטול הכוס בכפפות רק יסירן תחילה (מהר"מ, מובא באחרונים; משנ"ב שם). 9) מגביהו מן הקרקע (וכשיש שם שלחן – מן השלחן. רש"י) טפה. (כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא). א. מדברי כף החיים (קפג, כג) נראה שהבין כדבר פשוט שהגבהת הכלי טפה נצרכת רק בתחלת הברכה, כדי שכל המסובים יתנו עיניהם לכוס, שכתב שאם הנותן מגביהו ונותנו למברך – שפיר דמי. [ואולם החוקת הכוס בידו נצרכת בכל הברכה, כמבואר בתוס' וכן משמעות לשון הפוסקים]. ב. יש שנהגו להגביה הכוס ג' טפחים (עפ"י הגדת לונאביטש – עפ"י הוזהר תשא שכתב 'זרת'. וכבר העירו בא"ת סוף ערך 'זרת') שכוונת הוזהר 'זרת' – טפה, וכמו שמפורש בוזהר עצמו בשני מקומות שמגביהים הכוס טפה).

10) ונותן עיניו בו – שלא תוסח דעתו ממנו. ויש אומרים: אף משגרו במתנה לאנשי ביתו – כלומר משגרו לאשתו דרך דורון וחשיבות, ובכך היא תתברך.

מהמעשה המובא בגמרא נראה שעולא סבר שאין צריך לשגר כוס של ברכה לאשה (ע' מהרש"א). או שמא סבר שאורח המברך די שיתן לבעה"ב, אבל אינו חולק על עיקר הדין (כן צדד בשער הציון קפג, יט. וע"ע מגדים חדשים כאן). ולהלכה קיימא לן לשגר כוס של ברכה לאשתו שתשתה.

רבי יוחנן אמר: אנו אין לנו אלא ארבעה בלבד; הדחה ושטיפה חי ומלא. כתבו התוס' שמשמע בגמרא שרבי יוחנן אינו חולק על כך שנותנו בימין. ועוד כתבו שמדברי האמוראים משמע שהיו מחמירים על עצמם והיו נוהרים בכל הדברים, ולפיכך יש להחמיר בכוס של ברכה. ויש מפרשים כוונת רבי יוחנן, ארבעה דברים לעיכוב והשאר למצוה מן המובחר.

אמר רבי אסי: אין מסיחין על כוס של ברכה (משעה שאחזו עד שיברך. וכן שאר המסובין, משום הסח הדעת. עפ"י רש"י ותוס'), ואין מברכים על כוס של פורענות דהיינו כוס של זוגות (לדידם שהיו מקפידים בזוגות).

בפסחים (קט:): אמר רבא: כוס של ברכה מצטרף לטובה [כלומר למנוע 'זוגות', כגון שהוא כוס שלישי וכד'] ואינו מצטרף לרעה [אם שני הוא או רביעי – אינו נחשב להוות 'זוגות']. ויש מיישבים שלא אמר רבא אלא לענין ארבע כוסות שהן חיוב גמור אפילו לעני שבישראל, משא"כ בכוס של ברכה דעלמא שאינו חייב אלא כשיש לו יין (תר"י).

יש מפרשים שמדובר כששתה שתי כוסות בסעודה, ובאדם שחושש לזוגות, והריהו מתירא שמא ינזק ואין יכול לכוין לבו בברכה, לכן יש לאדם אחר לזמן ולהוציאו (עפ"י תר"י בשם רבו; רא"ש. וע"ע ד"א רבה סופ"ו ובפירוש נחלת יעקב שם).

ב. מסקנת הגמרא להלכה שבכל האופנים שאכל, בעמידה בהליכה או בהסבה – יש לישב ולברך ברכת המזון, דלא כדברי הברייתא שהאוכל בהילוך מברך במעומד (וטעם הדבר, כדי שיכוין לבו יותר וריטב"א). ולפי שברכת המזון דאורייתא החמירו בה. תוס'.

א. הפוסקים (קפג, ט) נקטו שאין לברך כשהוא מיסב. ובירושלמי (לפי גרסה דידן, וכ"ה בארחות חיים) אמרו שאם היה יושב ואוכל – מיסב ומברך. אכל כשהוא מיסב – מתעטף ומברך [שצריך לעשות שינוי והיכר לברכה. פני משה].

ב. היה מזהלך במקום סכנה או במקום שאין דעתו מיושבת – מברך והולך. רוכב הריהו כמהלך (ארחות חיים לו, מובא בשו"ת הרשב"א ח"ו סוס"י תקלא; רא"ש; או"ח קפג, יא). ודוקא אם היה אוכל בהילוך, אבל אכל בישיבה – צריך לברך בישיבה (חיי אדם, מובא במשנ"ב שם).

ג. כשם שהחמירו לענין ישיבה יותר מקריאת שמע שיכול לקרוא בהילוך [מלבד פסוק ראשון], כך יש מי שאומר לענין שאילת שלום והשבתו מפני היראה והכבוד, דינו כתפילה שאין מפסיק כלל (שו"ע קפג, ח). ואולם לענין עניית קדיש וקדושה יתכן שיש להפסיק, וכן לענין המלך שואל בשלומו ונחש כרוך על עקבו, אין להחמיר בברכת המזון יותר מקריאת שמע (עפ"י חו"א כה, ג).

פרק שמיני: דפים נא – נב

קא. א. ברכת קידוש היום וברכת היין – איזו מהן קודמת?

ב. האם ברכת המזון טעונה כוס?

ג. מי שטועם יין מן הכוס – האם שאר היין שבכוס ראוי לכוס של ברכה?

א. בית שמאי אומרים: מברך על היום ואח"כ מברך על היין, שהיום גורם ליין שיבוא. וכבר היום קדש לפני שהיין בא – הלכך קודם הוא לברכה.

ובית הלל אומרים: מברך על היין ואח"כ מברך על היום, שהיין גורם לקדושה שתאמר. דבר אחר: ברכת היין תדירה וברכת היום אינה תדירה ותדיר קודם. והלכה כבית הלל.

ב. לכאורה משמע בסוגיא שלדעת בית הלל ברכת המזון טעונה כוס ולכן אם אין שם אלא כוס אחת, יברך תחלה על המזון ואח"כ ישתה הכוס. ובדעת בית שמאי נחלקו תנאים; רבי חייא סובר שאינה טעונה כוס [ויכול לברך על הכוס תחילה ולשתותה ואח"כ יברך ברכת המזון], וברייתא אחרת סוברת גם לבית שמאי שברכת המזון טעונה כוס.

א. דעת הרי"ף ועוד ראשונים לפסוק להלכה [עפ"י הסוגיא בפסחים] שברכה אינה טעונה כוס אלא אם הכוס מזומנת לפניו לשתות – בזה אמרו בית הלל לברך ואחר כך לשתותה. וכמה ראשונים נקטו להלכה שצריכה כוס. ויש סוברים (עפ"י תוס', תר"י וריטב"א) שאף ברכה ביחיד טעונה כוס אבל אין המנהג כן, וגם עפ"י הקבלה כתבו שאין ליחיד לברך על הכוס.

ומנהג העולם להקל שלא לחזור אחר כוס, אם לא כשיש לו יין או חמר מדינה בביתו שאז בודאי מצוה מן המובחר לכל הדעות לברך על הכוס. ודוקא בשלשה המברכים בזימון אבל ביחיד מקלים כמה אחרונים לגמרי, כאמור (עפ"י משנ"ב קפב סק"ד; אור לציון ח"ב מו, כ. וע' דברי חכמים

(147).